

İNGİLTERE'DE OKUL ÖNCESİ ve İLKÖĞRETİM OKULLARINDA RESMİ DİN EĞİTİMİ I: DEVLET OKULU ÖRNEĞİ

Cemil ORUÇ*

Özet

İngiltere'de okul öncesi ve ilköğretim okullarındaki din eğitiminin teorik temelleri ve pratik uygulamalarını inceleyen bu çalışma, 2012-2013 eğitim-öğretim döneminde bir devlet okulu örnekleminde hareketle erken çocukluk dönemi din eğitimi konu edinmektedir. İnceleme örneğimizde din eğitimi erken çocukluk dönemlerinden itibaren Hıristiyanlık inancı doğrultusunda ve fenomenolojik bir yaklaşımla ele alınmakta, aynı zamanda vatandaşlık ve değerler eğitimiyle bağlantılı olarak politik amaçlar içermektedir. Hıristiyanlık esas olmak üzere, dinler hakkında genel kültür düzeyinde verilen din eğitimi her ne kadar birlikte yaşam, ötekini tanıma ve diğer din ve kültürlerle saygı duyma gibi konularda önemli kazanımlar sağlasa da, bu tarz bir eğitimin çocuğun kendi inancını istenen düzeyde öğrenmesi bakımından yeterli olmadığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erken çocukluk dönemi din eğitimi, fenomenolojik yaklaşım, İngiltere'de din eğitimi.

Religion Education in England at Pre-School and Primary School I: The Sample of Public Schools

Abstract

This study which examines theoretical foundations and practical applications of religious education in pre-school and primary schools in England, is about early childhood religion education at a public school sample in 2013-2014 academic year. In our sample, religious education during early childhood with Christian faith and with a phenomenological approach is discussed also in conjunction with citizenship and values education within the framework of political aims. Based on Christianity, religion education at the level of general knowledge about religions, although bringing significant gains in areas such as the coexistence of religious education, the recognition of others and respect for other religions and cultures, it is seen that this kind of education is not enough for child to learn his religion at expected level.

* Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, c.oruc@alparslan.edu.tr.

Key Words: Early childhood religious education, the phenomenological approach, religious education in England.

Giriş

Eğitim dünyanın bütün ülkelerinde olduğu gibi Avrupa ülkelerinde de hassasiyetle üzerinde durulan konuların başında gelmektedir. Devletin öngördüğü ve benimsemiş olduğu din-devlet ilişkisi modeli bir yönüyle din eğitimi politikalarını da etkilemekte, din eğitimi birçok etkene bağlı olarak farklı şekillerde okul müfredatlarında yer almaktadır. Demografik yapı, dini grupların ve özellikle kiliselerin etkinliği, politikacıların yaklaşımları, dinlerin benimsenen çeşitli fonksiyonları, çok-kültürlülük gibi başlıca etkenler, ülkelerin tarihi koşullarıyla da ilişkili olarak okullarda dinin sunumunu etkilemektedir. Avrupa ülkelerinde din bir yandan kutsalı içerirken diğer taraftan seküler bir zemine dayanmaktadır. Avrupa ülkelerinde özellikle, Jackson'ın da belirttiği gibi, uluslararası boyutta gerçekleşen ve dini nitelik taşıyan birçok olay (11 Eylül 2001'de New York'taki Dünya Ticaret Merkezi binalarının yapılan saldırısı, 7 Temmuz 2005'te Londra Metrosunun bombalanması), okullardaki din eğitimi konusunda akademik dünyanın yakın ilgisini doğurmuştur.¹ Yaklaşık on yıldır politik amaçlar uğruna araçsallaştırılan dinin, aynı zamanda barış içerisinde bir arada yaşamaya hizmet edeceği ve diğerlerine karşı daha insanî bir tutum kazandıracağı tartışmalarına sıklıkla rastlanmaktadır.²

Avrupa Birliği ülkelerinde din eğitimi politikaları konusunda dört temel yaklaşımın geliştirildiği görülmektedir:³ Laiklik modeli, herkes için din eğitimi modeli, yasal olarak tanınan dinlerin eğitimi modeli ve toplu ret modeli. Fransa'nın öncülük ettiği '*laiklik modeli*'nde devlet okullarında hiçbir dinin eğitimi yapılmamakta, dini bir simge özelliği taşıyan 'başörtüsü', Yahudilerin giyindikleri 'kipa' gibi simgeler de yasaklanmaktadır. Ancak bu modelde dini grupların kurdukları okullarda din eğitimi verilmesine müsaade edilmekte ve bunlara devlet desteği de sağlanmaktadır. İngiltere'nin öncülük

¹ Robert Jackson, "Religion, Education, Dialogue and Conflict: Editorial Introduction", *British Journal of Religious Education*, 33:2, 2011, s.105.

² Wolfram Weisse, "Reflection on the REDCo Project", *British Journal of Religious Education*, 33:2, (ss.111-125), 2011, s.111.

³ Albrecht Fuess, "Islamic Religious Education in Western Europe: Models of Integration and the German Approach", *Journal of Muslim Minority Affairs*, 27:2, (ss.215-239), 2007, s.216.

ettiği 'herkes için din eğitimi' modelinde ise yasal olarak tanımlanan herhangi bir dini grup söz konusu değildir. Okullarda Hristiyanlıkla birlikte diğer dünya dinleri de, o dinin inananı ya da inanmayan tarafından, yine o dine inanan ya da inanmayan öğrencilere aynı sınıfta öğretilmektedir. Bunun yanında dini kuruluşlar da özel ya da devlet destekli din eğitimi kurumları açabilmektedir. Avusturya, Belçika ve kısmen Almanya'nın öncülük ettiği 'yasal olarak tanınan' dinlerin öğretildiği modelde ise, din eğitimi devlet okullarında otoriteler tarafından tanınan dini kuruluşlar ve o dine mensup öğretmenler tarafından o dinin mensubu olan öğrencilere verilmektedir. Son olarak 'toplular' modeliyle İtalya çeşitli gerekçelerle, Hristiyanlık dışında özellikle de İslam dininin okullarda öğretimine karşı çıkmıştır. Bu ülkede İslam dininin öğretimi halen mümkün değildir.

Avrupa'nın birçok ülkesinde olduğu gibi İngiltere eğitim sisteminde de din eğitimi ilk ve orta öğretimde zorunlu dersler arasında ulusal müfredat içerisinde yer alır. İngiliz eğitim sistemi açısından din eğitime bakacak olursak, din eğitimcisi Terence Copley (2008:9) bu konuda şu değerlendirmeleri yapar: İngiltere özelinde Hristiyanlığa dayalı din eğitimi sadece ulusal liderlerin veya onların okul günlerindeki anılarının canlandırılması şeklinde bir dini sorumluluk veya ulusal bir ruh meselesi olarak değil aynı zamanda resmi eğitim müfredatının önemli bir parçası olarak bütün eğitim müfredatıyla ilişkili anlaşılmalı ve yorumlanmalıdır.⁴

İngiliz eğitim sisteminde din eğitiminin geçmişine kısaca bakacak olursak, 1944 eğitim yasası İngiliz eğitim sistemi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu yasa ile eğitim büyük oranda kiliselerin özellikle de İngiltere Kilisesi'nin⁵ kontrolünden çıkarak doğ-

⁴ Terence Copley, *Teaching Religion-Sixty Years of Religious Education in England and Wales*, University of Exeter Press, Devon 2008, s.9; İngiltere eğitim sisteminde genel din eğitimi ile ilgili bkz., Recep Kaymakcan, *Günümüz İngiltere'sinde Din Eğitimi*, Dem Yay., İstanbul 2004; Fatih Alakuş & Mehmet Bahçekapılı, *Din Eğitimi Açısından İngiltere ve Türkiye*, Özgü Yay., İstanbul 2009.

⁵ İngiltere Kilisesi (Church of England) İngiltere'nin en önemli Hristiyan geleneği olarak başta eğitim olmak üzere birçok alanda etkinliğini korumaktadır. Yaklaşık 16.464 ibadet mekânı bulunan bu kilise, Anglikan mezhebinin İngiltere'deki temsilcisi olarak hem tarihi süreçte hem de günümüzde önemli bir eğitim sağlayıcısı olarak temel bir fonksiyon üstlenmiştir. *Herkes için eğitim* anlayışının önemli bir aktörü olarak İngiltere tarihinde eğitimin yaygınlaşmasında ve İncil'in eğitim kurumlarında öğretilmesinde temel bir rol üstlenmiştir. Ayrıca 'İngiliz milliyetçiliğinin' gelişmesinde aynı kilise hem eğitim kurumlarıyla hem de devlet tarafından resmi bir temsile sahip olmasından dolayı hukuk ve politikada etkili olmuştur. Paul Weller, *Religions in the UK*,

rudan devletin kontrolüne girmiş, bu tutum daha sonra çeşitli eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Böylece daha önce büyük oranda kiliseler tarafından gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerine artık devletin müdahalesi açık hale gelmiş, yasanın uygulanmaya başlamasıyla birlikte bazı yeni problemler ortaya çıkmıştır. Söz konusu yasa din eğitimi konusunda; bütün okullarda güne toplu duayla başlanması,⁶ din eğitimi derslerinin bütün okullarda verilmesi, din eğitimi müfredatının en az dört panelden oluşan bir komisyon tarafından bölge eğitim idarelerince hazırlanması, Kilise okulları dışında herhangi bir mezhebin öğretilerinin okullarda verilmesinin yasaklanması ile velilerin talebi ve okul yönetiminin onayıyla öğrencilerin bu derslerden muaf tutulması gibi yasal bir çerçeve oluşturmuştur.⁷

Söz konusu yasa 1960'lı yıllara kadar uygulanmış, ancak bu tarihten itibaren toplumsal koşulların değişmesi ve sekülerizmin gelişmesiyle dine bakış da değişmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren toplumda egemen değerler materyalizm, hedonizm ve kişisel özgürlük talepleri doğrultusunda şekillenmeye başlamış, savaş sonrası yeniden yapılanma girişimlerinde 'dini alan' büyük oranda tartışmaya açılmıştır. Bu yıllarda uyuşturucu bağımlılığı sıradanlaşırken boşanma oranlarında yüksek düzeyde artış yaşanmış, cinsel özgürlükler bağlamında evlilik öncesi cinsel ilişkiler % 50 civarına çıkmış ve evlilik dışında birlikte yaşama gittikçe sıradan bir hayat anlayışına dönüşmüştür. Bu dönemde insanları sınırlayan temel olgular yalnızca hukuk kuralları ile fiziksel olarak diğer insanlara zarar vermeyen ahlakî kabuller olmuştur.⁸ Toplumsal koşullar 1960'lardan sonra en yüksek seviyeye ulaşan göçlerden büyük ölçüde etkilenmiş, göçler neticesinde farklı din ve kültürlere mensup kişiler İngiliz toplumunda yer edinmiştir.⁹ Bütün bu gelişmeler din eğitimi konu-

the Multi-Faith Centre at the University of Derby, Derby 2001, s.226; Robert J. Pauly, *Islam in Europe-Integration or Marginalization*, Ashgate, Hampshire 2004, s.106.

⁶ Toplu dua (*Collective Worship*). İngiliz eğitim sisteminin özgün bir yönü olan ve okulların güne başlarken, günün ortasında veya günün sonunda bütün öğrenci ve öğretmenlerle gerçekleştirdikleri dua mahiyetinde etkinlik. Kilise okulları ile diğer inanç gruplarının dini bir çerçevede gerçekleştirdikleri toplu dua, bazı devlet okullarında seküler yönü ağır basan toplu dua ya da toplantıya dönüşmektedir.

⁷ Weller, *Religions in the UK*, 2001, s.51; E. Cox & J. M. Cairns, *Reforming Religious Education*, Kogan Page, London 1989, s.2; Robert Bell & Gerald Fowler & Ken Little, *Education in Great Britain and Ireland*, Routledge & Kegan Paul, London 1973.

⁸ Copley, *Teaching Religion*, s.44-63.

⁹ Mohammad S. Seddon, *Muslim Communities in Britain: A Historiography*, *British Muslims Between Assimilation and Segregation Historical, Legal and Social Realities*, The Islamic Foundation, Leicester 2006, s.1-42; Peter Mandaville, "Islamic Education in Britain: Approaches to Religious Knowledge in a Pluralistic Society", R.W. Hefner

sunda Hıristiyanlık ve Hıristiyanlık içerisinde gelişen farklı seküler akımları olduğu kadar farklı din ve kültürleri de hesaba katma gereğini doğurmuştur. Ancak bu gelişmeler okullarda sadece Hıristiyanlığı öğretmeye dayanan müfredatlara karşı toplumsal ve akademik bir tepkilere yol açacaktır. İşte Ninian Smart'ın *fenomenolojik din eğitimi* yaklaşımı böyle bir vasatta ortaya çıkmıştır.¹⁰ Yine bu çerçevede Goldman'ın yaşam merkezli *implicit din eğitimi*,¹¹ Grimmitt'in geliştirdiği *dinden ve din hakkında* öğrenme yaklaşımları¹² ile Hull'ün erken çocukluk din eğitimi yaklaşımları (*Gift to the Child*)¹³ çok-kültürlü sınıflarda yaklaşık dört yaşlarından itibaren din eğitiminin farklı yöntemlerle verilmesini tartışmaya açmıştır. Bütün bu gelişmeler bazı yasal düzenlemeleri de beraberinde getirmiş ve 1988 eğitim yasası bu alanda yeni tartışmalara da yol açan önemli bir karar almıştır. 'İngiltere'nin asıl dini geleneğinin Hıristiyanlık' olduğunu vurgulayan yasa 'İngiltere'de temsil edilen diğer dini geleneklerin uygulama ve öğretimini' bir hak olarak kabul etmiştir.¹⁴ Bu yasayla okullarda diğer dinlerin öğretimi yasal bir güvenceye kavuşmakla beraber, uygulamanın nasıl olacağı ise açık bir şekilde belirtilmemiştir. Uygulamalardaki problemleri çözmek amacıyla 1994 yılında yeni bir yönetmelik yayınlanmış¹⁵ ve yine öğretmenlere ve müfredatı hazırlayan bölge eğitim idarelerine rehberlik etmek amacıyla Temmuz 1994'te, Türkiye'deki Talim ve Terbiye Kurulu'na karşılık gelen SCAA tarafından iki model müfredat yayınlanmıştır.¹⁶

& M. Q. Zaman (ed.), *Schooling Islam-The Culture and Politics of Modern Muslim Education*, Princeton University Press, Oxford 2007, (ss.224-241), s.226.

¹⁰ Ninian Smart, *Secular Education-the Logic of Religion*, Faber and Faber, London 1968, s.7-8.

¹¹ Ronald Goldman, *Religious Thinking From Childhood To Adolescence*, The Seabury Press, New York 1964; *Readiness For Religion-A Basis For Developmental Religious Education*, The Seabury Press, New York 1965.

¹² Micheal Grimmitt, *Religious education and human development: The relationship between studying religions and personal, social and moral education*, McCrimmons, Essex 1987; Geoff Teece, "Is it learning about and from religions, religion or religious education? And is it any wonder some teachers don't get it?", *British Journal of Religious Education*, 32:2, (ss.93-103), 2010.

¹³ Michael Grimmitt & Julie Grove & John Hull & Louise Spencer, *A Gift to the Child: Religious Education in the Primary School-Teachers' Source Book*, Simon & Schuster, London 1991.

¹⁴ ERA, *Education Reform Act*, HMSO, London 1988.

¹⁵ DFE, *Circular 1/94: Religious Education and Collective Worship*, London 1994.

¹⁶ SCAA, *Model 1: Living Faiths Today*, London 1994; *Model 2: Questions and Teachings*, London 1994.

Bir inanç grubuna ait olmanın ya da bir dine inanmanın anlamının algı ve bilinç düzeyindeki durumunu öne çıkaran I. Model Müfredat (*Living Faiths Today*) ilk ve orta öğretimde çok-kültürlülüğün bir gereği olarak farklı inanç gruplarının tanıtılması ve anlaşılması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Dinin öğretimi ve bu dinlerin paylaşılan insanî deneyimlere dönüştürülmesini inceleyen II. Model Müfredat (*Questions and Teachings*) ise dinlerin uygulama boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Bu iki müfredat bölge eğitim idareleri tarafından hazırlanan müfredatlarda göz önünde bulundurulmuş ve birçok yerel müfredat bunlara uygunluk göstermiştir.

Model müfredatlara benzer bir müfredat önerisi 2004 yılında hazırlanmıştır.¹⁷ Diğer model müfredatlar gibi zorunlu olmayan bu metin son gelişmeler ışığında din eğitiminin içerik ve yöntemi konusunda örnek olmaktadır. Din eğitiminin sunumunda standartları yükseltmek ve dinin çocuklara öğretilmesinde açık ve paylaşılmış bilgi ve beceriyi konuyla ilgili taraflara sunmada rehberlik etmek amacıyla hazırlanan bu metin, hem merkezi hükümet hem de farklı dini gelenekleri temsil eden yirmi beş sivil toplum kuruluşunun katkısıyla hazırlanmıştır. Ayrıca model müfredatın yayımlanmasından sonra yapılan teftişlerde okullardaki din eğitiminin büyük oranda bu müfredat çerçevesinde gerçekleştiği gözlenmiştir.¹⁸ 2010 yılında yayınlanan din eğitimi rehberinde 'birçok insan için din ve inancın kültür ve kimliğin önemli bir parçasını oluşturduğu', medya desteğiyle de dinlerin 'toplumsal hayatta yerel ve uluslararası boyutta daha fazla görünür duruma geldiği', bilimsel ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle sürekli dini ve ahlakî tartışmaların gündemde tutulduğu ifade edilmekte, bu yeni gelişmelerle birlikte önceki müfredatların belirlediği kazanımları sağlama konusunda çalışılması tavsiye edilmektedir.¹⁹

Din eğitiminin ilk ve orta öğretimde '*Öğrencilerin Hristiyanlık ve İngiltere'de egemen olan dinler hakkında bilgi, anlayış ve bilinçlerini geliştirmek; farklı inançlara saygı duymalarını sağlamak ve manevi, ahlaki, kültürel ve zihinsel gelişimlerine katkı sağlamak*' gibi bir amaçlı söz konusudur.²⁰ Bu amaç çerçevesinde ilkokul birinci sınıftan

¹⁷ QCA, *Religious Education: The Non-statutory National Framework*, Qualifications and Curriculum Authority, London 2004.

¹⁸ Copley, *Teaching Religion*, s.197.

¹⁹ DCSF, *Religious Education in English Schools: Non-Statutory Guidance 2010*, Department for Children, Schools and Families, London 2010.

²⁰ DFE, *Circular 1/94: Religious Education and Collective Worship*, London 1994, s.12.

itibaren ortaöğretimin sonuna kadar bütün okullarda din eğitimi dersleri temel dersler arasında yer almaktadır. Hristiyanlık dışında Budizm, Hinduizm, İslam, Sihizm ve Yahudilik gibi İngiltere'de temsil edilen diğer dinler de müfredatlarda yer almak durumundadır.²¹ Ancak 2007 Birmingham Müfredatı öğretilmesi gereken dinlere yukarıda saydığımız altı dine ek olarak Bahailik, Caynizm ve Rastafrianizm gibi dini gelenekleri de eklemiştir.²² Ancak genel uygulama Hristiyanlıkla birlikte yukarıda saydığımız beş dinin eğitimi şeklindedir.

Genel çerçevesini çizdiğimiz devlet okullarındaki din eğitimi uygulamalarının okul öncesi ve ilkokul dönemi ile ilgili uygulama örneklerine bakıldığında en önemli birinci elden verilere farklı araştırma projelerinden ulaşabiliriz. 2006 yılında Avrupa Birliği desteğiyle sekiz Avrupa ülkesinde gerçekleştirilen ve üç yıl devam eden REDCo projesi, genelde Avrupa ülkelerinde özelde ise İngiltere'de din eğitimi derslerinin okullardaki işlerliğini öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda incelemiştir.²³ Projenin Avrupa Parlamentosu'na sunulan bölümünde öğrenciler; farklı kültürlerden insanların barış içerisinde beraber yaşayabileceği, bu birlikte yaşamın büyük oranda onlar hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirdiği, bu bilgilerin objektif bir şekilde kamu okullarında verilmesi gerektiği yönünde fikir beyan etmişlerdir.²⁴ İngiltere özelinde benzer bir çalışma Glasgow Üniversitesi tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁵ Bu projenin sonuçları okullardaki din eğitimi konusunda daha güncel veriler sunmaktadır: “Genel olarak din eğitimi öğrencilere pozitif dene-

²¹ 2011 yılında yapılan nüfus sayımına göre, toplam nüfusun inanç gruplarına göre dağılımı şu şekildedir. % 59.3 Hristiyan (33.200.000), % 25.1 ateist (14.100.000), % 4.8 Müslüman (2.700.000), % 1.5 Hindu (817.000), % 0.8'i Sih (423.000), % 0.5 Yahudi (263.000) ve % 0.4 Budist (248.000). Bkz., OfNS, *Religion in England and Wales 2011*, Office for National Statistics, December 2012.

²² BAS, *Birmingham Agreed Syllabus for Religious Education*, Birmingham City Council, Birmingham 2007, s.3-7.

²³ REDCo (*Religion, Education, Dialogue and Conflict*) Projesi hakkında daha ayrıntılı bilgi için British Journal of Religious Education'nın 2011 (33/2) sayısına bakılabilir. Bu sayı proje kapsamında birçok ülkenin din eğitimi sistemini inceleyen ve bu sistem içerisinde öğrenci ve öğretmenlerin bir arada yaşama ve ötekine saygı çerçevesinde görüşlerini değerlendiren makaleleri içermektedir.

²⁴ Robert Jackson, *Religion, Education, Dialogue and Conflict: Editorial Introduction*, British Journal of Religious Education, 33:2, (ss.105-109), 2011, s.108.

²⁵ Projenin J. Conroy tarafından açıklanan bölümleri için bkz., J.C. Conroy, *Does Religious Education Work? A Three-year investigation into the practices and outcomes of Religious Education: A Briefing Paper*, Glasgow 2011; Vivienne Baumfield, “Understanding the Wider Context: Meaning and Purpose in Religious Education”, *British Journal of Religious Education*, 34:1, (ss.1-4), 2012, s.1-2.

yimler kazandırıp, onların yeteneklerini geliştirerek çok-kültürlülüğe katkı sağlayan bir pedagoji sunmaktadır.”

Son olarak 94 ilkokulda gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda 2007 yılında müfettişler tarafından hazırlanan bir rapor²⁶ ile 2010 yılında hazırlanan başka bir rapor²⁷ ilk ve orta dereceli okullardaki din eğitimi incelemektedir. Benzer bulgulara ulaşan raporlara göre; din eğitiminin okullardaki verimliliği birçok etkene bağlı olup özellikle diğer dinlere karşı çocuklarının yaklaşımları ile din eğitimi dersinin işlenişi arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur. Okullardaki din derslerinin niteliği yeterli veya çok iyi düzeyde ise, öğrencilerin diğer din ve kültürlere karşı tutumları da o derece olumlu olmaktadır. Diğer taraftan politik beklentilerin kısmen yansıdığı ama asıl vurgunun din eğitiminin sosyal uyuma katkısı şeklinde dile getirildiği görülmüştür.

İncelenen ilkokulların % 40'ında din eğitimi derslerinin kaliteli ve yeterli bir düzeyde olduğunu belirten rapor, sadece bir okulda bu dersin yetersiz düzeyde öğretildiğini, diğer okullarda ise derslerin çok iyi olmasa da tatmin edici düzeyde olduğunu ifade eder. Raporun en ilginç yönlerinden biri de bazı okullarda okul öncesi (3-5) yaş grubu çocuklar için uygulanan din eğitimi müfredatının oldukça iyi düzeyde olduğunu belirtmesidir. *'Bazı hazırlık sınıflarında, çocuklar farklı din ve inançların özelliklerini keşfetme konusunda canlı bir ilgi göstermektedir. Öğretmenler birinci elden hikâyeler anlattığında veya ibadet mekânlarını ziyaret imkânları sunduğunda çocuklar hızlı bir şekilde kendi sorularını sormayı, farklılıkları takdir etmeyi, dini materyallerin özel doğasını keşfetmeyi öğrenmektedirler. Din eğitiminin etkili bir şekilde verildiği okullarda çocuklar düşüncelerini oyun, sanat, müzik gibi alanlarda ifade edebilmektedirler.'*²⁸

İngiltere'de din eğitiminin mevcut programdaki yeri ve sunumu konusunda birçok tartışma mevcuttur. Bu tartışmalar ışığında sürekli farklı din eğitimi modellerinin uygulamaya konulduğu görülmektedir. Bütün bu modeller süregelen bazı problemlerle ilgilenme ve onları çözmeye teşebbüs etmekte ancak çözüm arayışları din

²⁶ Ofsted, *Making Sense of Religion: A Report on Religious Education in Schools and the Impact of Locally Agreed Syllabuses*, London 2007.

²⁷ Ofsted, *Transforming Religious Education: Religious Education in Schools 2006-09*, Manchester 2010.

²⁸ Ofsted, *Transforming Religious Education: Religious Education in Schools 2006-09*, s.11.

bağlamında değil, seküler eğitim sistemi bağlamında²⁹ değerlendirilmektedir. Sekülerizm ve din eğitimi konusunda özellikle din eğitimcileri farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Bu çerçevede etnoğrafik yaklaşımı geliştiren Jackson'dan din eğitiminin profesyonel-seküler bir hümanizme dönüştüğünü ifade eden Thompson'a ve din eğitiminin seküler önyargıların kurbanı olduğunu ifade eden Copley'e kadar birçok farklı yaklaşımla karşılaşmak mümkündür. Aynı şekilde din eğitiminin sunumunun problemlili olduğu konusunda başkaca tartışmalara rastlamak da mümkündür.³⁰ Bütün bu tartışmalarla beraber, Grimmitt'in de belirttiği gibi, din eğitimi konusunda pedagojik yaklaşım konusu eksik kalmıştır.

İngiltere Türkiye'deki uygulamalardan farklı olarak, merkezi hükümetin birinci derece etkili olduğu bir eğitim sistemini benimsemez. Aksine İngiliz eğitim sistemi bölge eğitim idarelerinin oldukça güçlü olduğu bir nitelik arz eder. Okul öncesi ve ilköğretim dönemi din eğitimi sisteminin uygulamada, din eğitiminin büyük oranda bölge eğitim idarelerinin sorumluluğuna bırakılmasından dolayı, farklılık göstermesi kaçınılmazdır. Bu farklılıklar bazen eğitim idareleri arasında görülürken bazen aynı eğitim idaresindeki okullarda da görülebilmektedir. Din eğitiminin bütün ülkede ortak bir müfredat, ortak ders kitapları, aynı müfredatları takip eden fakültelerden mezun öğretmenler tarafından verildiği ülkemizde, bu anlamda şehirler veya bölgeler arasında herhangi bir farklılığa rastlamak olası değildir. Ancak bölge eğitim idarelerinin oldukça güçlü olduğu, kendi din eğitimi müfredatlarını hazırladıkları, kendi kaynaklarını belirledikleri, öğretmenlerin de belirli kriterler doğrultusunda okul yönetimleri ve eğitim idarelerinin onayıyla çalışmaya başladığı İngiltere din eğitimi örneğinde bu tür farklılıklar doğal karşılanmaktadır.

²⁹ Grimmitt, "Contemporary Pedagogies of Religious Education: What are They?", M. Grimmitt (Ed.), *Pedagogies of Religious Education: Case Studies in the Research and Development of Good Pedagogic Practice in RE*, McCrimmons, Essex 2000, (ss.24-52), s.17.

³⁰ Jackson, *Rethinking Religious Education and Plurality*, Routledge Taylor Francis Group, London 2004; Penny Thompson, "Whose Confession? Which Tradition?", *British Journal of Religious Education*, 26:1, (ss.61-72), 2004; "Religious Education from Spens to Swam", M. Felderhof (ed.), *Inspiring Faith in Schools*, Ashgate Publishing, Hampshire 2007 (ss.63-74); Dan Moulin, "Giving Voice to 'the Silent Minority': the Experience of Religious Students in Secondary School Religious Education Lessons", *British Journal of Religious Education*, 33:3, (ss.313-326), 2011.

Kısaca teorik çerçevesini sunduğumuz din eğitiminin farklı okullardaki uygulamalarını yerinde görmek amacıyla İngiltere’de 2012-1013 eğitim öğretim döneminde, bünyesinde anaokulu ve ilköğretim birinci kademe (11 yaşına kadar) öğrencilerini barındıran bazı okul ziyaretleri gerçekleştirdik. Bunlardan biri devlet okulu, biri kilise okulu ve biri de Müslümanların açmış olduğu özel okuldur. Bu okullara birer örnek olarak seçtiğimiz ve bu örnekler üzerine yoğunlaştığımız araştırmamızda sözkonusu okulların gerçekleştirmiş olduğu din eğitimi uygulamalarını yerinde inceledik. Bu yazımızda İngiltere’deki devlet okullarında verilen din eğitimi inceleyecek, Kilise okulları ve Müslüman okullarına ise daha sonra iki ayrı yazıda yer vereceğiz. İncelemelerimizde belli bir devlet okulu üzerinden hareket edeceğiz, ancak bu okulun diğerlerinden farklılık gösterebilecek nitelikleri açısından diğer devlet okullarındaki din eğitimi konusunda hazırlanan teftiş raporları ve araştırmalarla da karşılaştırmasını yapacağız. Çalışmamız boyunca yapmış olduğumuz genellemeler, söz konusu okuldaki verilerle diğer araştırmalarda ortak olarak varılan sonuçlardır.

184 | db

Araştırmanın bulguları okul yöneticileri, öğretmen ve öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilere dayanmaktadır. Ancak okul yönetiminin öğrencilerle görüşülmesine sıcak bakmaması nedeniyle sınırlı sayıda öğrenci ile görüşüldüğünü belirtmemiz gerekir. Bu bakımdan araştırmamız daha ziyade öğretmen ve yöneticilerin din eğitimi yaklaşımı ve uygulamaları çerçevesinde şekillenmiştir. Okuldaki birçok toplu dua ve din eğitimi etkinliği de doğrudan gözlenmiş, ayrıca bu gözlemleri test etmek üzere konuyla ilgili farklı çalışmalardan yararlanılmıştır.

Ülkemizde İngiltere’de din eğitimi konusunda bazı çalışmalar yapılmıştır.³¹ Ancak bu çalışmalar genel din eğitimi konuları etrafında gerçekleştirilmiş, özel olarak anaokulu ve ilkokullardaki din eğitimine eğilmemiştir. İşte bu çalışma belli bir örneklem üzerinden İngiltere’deki anaokulu ve ilkokul dönemi din eğitimine odaklanmaktadır.

Devlet Okullarında Din Eğitimi

İngiltere’nin iç bölgelerinde bulunan Leicester kenti Müslüman, Hindu ve Sih nüfusun yoğunlukta olduğu, çok-kültürlülüğün yoğun

³¹ Kaymakcan, *Günümüz İngiltere’sinde Din Eğitimi*; Alakuş & Bahçekapılı, *Din Eğitimi Açısından İngiltere ve Türkiye*.

bir şekilde hissedildiği ve birçok kültürel özelliğin yüksek düzeyde görüldüğü şehirlerden biridir. Başka din ve kültürlere mensup şehir nüfusunun aksine İngiliz ve Hristiyan nüfusunun çoğunluğu teşkil ettiği bir mahallede bulunan ve hem anaokulu hem de ilkokulu mevcut bir devlet okulundan hareketle çalışmamızı gerçekleştirdik. İngiltere'de ilkokulların öğrenci sayısı 250-300 civarındadır. Seçtiğimiz okulda 260 öğrenci mevcuttur. Öğrencilerin dini geleneklerine bakıldığında 1 Müslüman, 2 Hindu, 1 Sih ve 1 Çinli öğrenci bulunmaktadır. Öğrencilerin yaklaşık % 98'i İngiliz Hristiyan bir gelenekten gelmektedir. Okul müdürünün ifadelerinden anlaşıldığına göre okulda ateist bazı aileler olmakla beraber bu durum çocukların din eğitimi derslerini etkilememektedir. Okulda biri ateist olmak üzere 13 öğretmen bulunmakta ve öğretmenler çoğunlukla Hristiyan bir gelenekten gelmektedir.

İngiltere'de okullar kendilerine bir hayat felsefesi (*ethos*) belirlemek durumundadır. Seçilen okulda hayat felsefesi olarak 'farklılık oluşturma', 'eğlen' ve 'öğrenmeyi sev' gibi sloganlar belirlenmiştir. Bu doğrultuda bütün derslerle ilgili olarak sınıflarda farklı din ve kültürlerin simgelerini, konuyla ilgili hazırlanmış kavram haritalarını, farklı dinlerin genel özelliklerini ve Noel etkinliklerini gösteren afişleri görmek mümkündür. Öğrencilerin belirlenen hayat felsefesi doğrultusunda kendi dinlerini ve farklı dinleri öğrenmeleri okulun genel hedefi olarak belirlenmiştir.

a. Din Eğitiminden Muafiyet

1944 ve 1988 eğitim yasaları ile daha sonra yayınlanan yönetmelikler çocukların, velilerinin ve okul idaresinin onayı doğrultusunda okuldaki din eğitimi ve toplu duadan muaf olabilme imkânı sunar.³² Öğrenci ve velilerin muafiyet talepleri konusunda farklı yaklaşımlar olmakla beraber genel eğilim hem din eğitimine hem de toplu duaya öğrencilerin katılımı yönündedir. Ne var ki din eğitiminde konuların güncel olmaması, kendi ihtiyaçları dışında sıkıcı konuların işlenmesi, hayatla doğrudan ilişkili konulardan bahsedilmemesi öğrencilerin en çok şikâyet ettikleri konular arasında yer almaktadır. Nitekim velilerinin onayı olmaksızın öğrenciler kendi başına din eğitimi ve toplu duadan muaf olamadıkları için bazı okullarda bu etkinliklere isteksizce katılan öğrenciler de vardır. Kimi zaman Hristiyan velilerin çocuklarından 'öğrenciler hiçbir

³² Bkz., DFE, *Circular 1/94: Religious Education and Collective Worship*, s.12.

dine inanmıyorsa, bu etkinliklere katılmak da anlamsızdır', 'dinini öğrenmek isteyen evde öğrenir, okulda değil'³³ şeklinde eleştirilerle de karşılaşmaktadır. Velilerin büyük oranda çocuklarının bu etkinliklere katılma konusunda istekli davrandıkları söylenebilir. Ayrıca veliler bu uygulamalara taraftar olmasalar bile çocuklarının bu etkinliklere katılmasını istemektedirler. Bunun en önemli nedeni din eğitiminden muaf tutularak çocuğun sınıf arkadaşlarından uzaklaşması, uygulama esnasında verilen bilgilerden çocuğun mahrum olması endişesidir. 361 ilkokul müdürünün katıldığı bir anket çalışması bize okullarda din eğitimi ve toplu duanın devamlılığı konusunda bazı veriler sunmaktadır.³⁴ Buna göre araştırmaya katılan müdürlerinin % 90'ı toplu duanın okullarda yapılması gerektiğini düşünmektedir. Yine aynı araştırmada bayan müdürlerin erkeklere oranla bu konuda daha istekli oldukları görülmüştür. Çalışmada okul müdürlerinin toplu dua ile fen, sanat ve müzik gibi diğer dersler arasında bir ilişki olduğunu vurgulaması bu konudaki muafiyetlerin niçin düşük bir oranda kaldığını açıklayacak niteliktedir.

186 | db

Araştırmamızı gerçekleştirdiğimiz okulda da bu verilere yakın bir sonuç söz konusudur. Velilerin hiçbirinin böyle bir talepte bulunmadığını belirten okul müdürü, bütün öğrencilerin din eğitimi ve toplu duaya katıldıklarını, bunun da kendileri için bir başarı olduğunu vurgulamıştır. Din eğitimi derslerinde izlenen belgesellerin 'farklı bir inancın olabileceğini' öğrettiğini belirten bir öğrencinin 'kilise ziyaretlerinden duyduğu memnuniyet' okulun din eğitimi konusunda hayat felsefesi doğrultusunda bir ortam geliştirdiği görülür. Ayrıca kendisi de Katolik bir Hıristiyan olan okul müdürünün ifadelerine göre okuldaki din eğitimi ve toplu duada genel olarak beyin yıkama, dayatma ve bir dinin üstünlüğünü kabul etme söz konusu değildir. Bu yüzden veliler de çocuklarının din eğitiminden muaf tutulması yerine çocuklarının bu konularda bilgilenmesini istemektedirler. Öğrenciler de bu durumdan memnundurlar.

b. Din Eğitimi Dersinin Süresi, Yeri ve Öğretmenleri

Örnekleme okulumuzda din eğitimi birinci sınıftan itibaren çoğu zaman sınıf öğretmenleri ve bazen de okuldaki diğer yardımcı görevliler tarafından verilmekte, eğitim öğleden sonraları, her sınıf

³³ Jeannette Gill, "The Act of Collective Worship: Pupils' Perspectives", *British Journal of Religious Education*, 26:2, (ss.185-196), 2004, s.191.

³⁴ Geraint Davies "Gender and Attitudes towards Religious Education in the Primary School", *British Journal of Religious Education*, 26:1, (ss.85-94), 2004.

için haftada 50 dakika ve diğer derslerin işlendiği sınıflarda gerçekleştirilmektedir. Ne var ki sınıf öğretmenlerinin büyük çoğunluğu din eğitimi konusunda profesyonel bir eğitim almış değildir. Buna karşın sınırlı sayıda öğretmen din eğitimi konusunda akademik yeterliliğe sahiptir. Diğer taraftan din eğitimi konusunda hazırlanan ders kitapları ve materyallerin niteliği de ayrıca değerlendirmeye ihtiyaç duymaktadır. Teftiş raporları yalnızca bir alanda uzmanlaşan sınıf öğretmenlerinin din eğitimi derslerinde yeterince başarılı olmadıklarını göstermektedir. Öğretmenlerin din eğitimi derslerinde ileri düzeyde verimli olamamalarının nedenleri şöyle sıralanır: Din eğitimi derslerindeki hedefler konusunda bir belirsizliğin olması, etkili öğrenme ortamlarının oluşturulamaması, sınavların değerlendirilmesinde öğretmenlerin yetkin bir düzeyde olmaması, dini problemlerin çözümünde yeterli ve pratik düşünme becerileri geliştirememeleri.³⁵

İlkokul öğretmenlerinin birçok alanda yeterliliklerini arttırmak amacıyla eğitim programları düzenleyen ITT (*Initial Teacher Training*) din eğitimi konusunda bazı çalışmalar yürütmektedir. Bununla birlikte din eğitimi derslerinin ilkokullarda öğretime yönelik çalışmaların yeterli olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.³⁶ Bu programlar için ayrılan kaynak ve zamanın yeterli olmaması, ilkokullarda din eğitimi derslerinin ikincil öncelikler arasında sayılması, bunun dışında profesyonel din eğitimi dersi almayan öğretmenlerin büyük oranda kendi dini bağlılıkları ve tecrübelerinden yola çıkarak dersleri açıklamaya çalışmaları gibi birçok etken din eğitimi derslerinden beklenen verimin alınmamasına neden olmaktadır.

İnceleme yaptığımız okulda da benzer problemlerin yaşandığı gözlenmiştir. Sınıf öğretmenlerinin tamamı ayrı bir uzmanlık eğitimi almadıkları için bu dersler bazen yardımcı personel tarafından verilmektedir. Örneğin İslam dininin anlatıldığı dönemde okuldaki yazışmaları takip eden Müslüman bir yardımcı personel bu dersi verebilmekte veya dini kuruluşlardan uzmanlar çağrılmaktadır. Sınıf öğretmenleri mezun oldukları üç yıllık lisans eğitimlerinde din eğitimi dersinin sunumu konusunda bir ders almakla beraber bu ders daha ziyade dinlerin ayrıntısıyla öğretilmesi şeklinde değil, bu

³⁵ Ofsted, *Transforming Religious Education*, s.6.

³⁶ Elaine McCreery, "Preparing Primary School Teachers to Teach Religious Education", *British Journal of Religious Education*, 27:3, (ss.265-277), 2005, s.265.

dersi nasıl anlatacakları ile ilgilidir. Bunun dışında derslerin sunumuyla ilgili öğretmenlerin staj döneminde edindiği sınırlı bilgiler din eğitimini etkili bir şekilde vermek için yeterli değildir.

c. Toplu Dua

İngiltere’de din eğitimi çerçevesinde değerlendirilebilecek uygulamalardan biri de toplu duadır. Günümüze kadar devlet ve kilise okulu ayrımı gözetilmeksizin bütün okullarda din eğitiminin bir parçası olarak gerçekleştirilen toplu dua, neredeyse başka bir ülkede karşılığı olmamakla beraber, mevcut din eğitimi sisteminin bir bölümünü oluşturmaktadır. Ancak özellikle devlet okullarında dini nitelikli bir dua uygulaması bazı kişi ve kurumlarca eleştirilmekte, bu uygulamanın gerekliliği ve devamı konusunda tartışmalar sürmektedir.

İngiltere eğitim sistemi XX. yüzyılın başlarına kadar kilisenin kontrolü altında idi. 1944 yasal düzenlemesine kadar okullarda zorunlu bir toplu dua uygulaması olmamakla beraber, genel olarak okulların duayla güne başlayıp yine duayla tamamladıkları görülmektedir. İlk olarak 1944 eğitim yasası toplu duayı zorunlu okul etkinliği kapsamında değerlendirmiş ve bunun bütün okullarda uygulanmasını yasal güvence altına almıştır. Ancak din eğitimi derslerinde olduğu gibi, velilerin isteği doğrultusunda öğrenciler toplu dua uygulamasından da muaf olabilmektedir.

1944 düzenlemesi toplu duanın içeriği ve uygulama biçimine dair herhangi bir açıklama yapmaksızın bütün okullarda, özellikle dinin manevi gelişime katkı sağlaması ve dini ayrışmaların önüne geçmesi fonksiyonlarına vurgu yaparak toplu duanın okullarda uygulanmasını öngörmüştür. Bu düzenleme Hıristiyanlık esaslarına göre ve herhangi bir Hristiyan mezhebinin niteliklerini taşımadan okullarda toplu duanın gerçekleştirilmesi şeklinde yorumlanmış ve uzun süre bu şekilde uygulanmıştır. 1988 eğitim yasası kabul edildiğinde, konuyla ilgili yeni bir düzenleme getirilmemekle birlikte toplu ibadetin içeriği ve uygulaması konusunda, daha önceki kapalılıkları gidermek açısından bazı ek açıklamalar yapılmıştır. Konuyla ilgili en önemli yenilik toplu duanın *‘bütünüyle ya da çoğunlukla’* Hristiyanlık esaslarına göre gerçekleştirilmesi şeklindeki açıklamadır.³⁷

³⁷ ERA, *Education Reform Act*, Section 7; Okullardaki toplu dua ile ilgili tartışmalar için bkz., Hull, ‘Collective Worship: the Search for Spirituality’, *Future Progress in Religious*

Toplu duayla daha ziyade 'öğrencilere Tanrı'ya ibadet etme fırsatı sağlama, manevi ve ahlaki konuları düşünme, kendi inançlarını keşfetme, hazırlanan etkinliklere aktif katılım sağlama, ortak bir anlayış ve paylaşılmış değerler geliştirme'³⁸ amaçlanmaktadır. Ancak dini inancın da etkisiyle ortak çalışmayı destekleme ve manevi gelişime katkı sağlama çerçevesinde belirlenen hedeflerin, okulun eğitim mekânı olmasını desteklemekle beraber, ibadetle eğitimin bir arada bulunamayacağı yönündeki eleştirilere cevap veremediği görülmektedir. Dua insanın bütünüyle Tanrı'ya yönelmesi, O'nunla iletişim kurması, O'nun emirlerine bağlılığını vurgulaması ve O'nun bütün isteklerine hazır olduğunu ifade etmesi anlamlarına gelir. Bu bakımdan okulun ibadet mekânı olarak düşünülmesi duanın içeriği bakımından uygun görünmemektedir. Nitekim toplu duanın amacı da din hakkında bilgi aktarmaktan ziyade dini pratikler hakkında bazı deneyimler kazandırmaktır.³⁹

Gözlemlerde bulunduğumuz ilkokulda toplu dua kavramı yerine bütün öğretmen ve öğrencilerin katıldıkları *genel toplantı* (*assembly*) kavramı kullanılmakta, bu durum öğrencilerin sosyalleşmesi açısından önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımdan toplu dua kilise ve diğer dini kurumların açtığı okullarda bütünüyle dini bir nitelik göstermekte, devlet okullarında ise dini yönü de olmakla birlikte sosyal etkinliklere dönüşebilmektedir. Ancak ister bütünüyle dini isterse sosyal içerikli olsun, toplu dua yahut sosyal etkinlikler; çocuklar tarafından inanmayı temin edecek, dinler hakkında bilgi edinilecek ve Hıristiyanlıkla bir şekilde ilişki kurulacak ortamlar olarak değerlendirilmektedir.⁴⁰ Okulda bu toplantıların düzenlenmesi konusundaki bütün sorumluluk okul yöneticilerine bırakılmıştır. Gözlemlerimize göre okul yöneticisi bu toplantıları kendisi bizzat yürütmekte, hatta son beş yılın bütün toplantı etkinliklerini bir dosyada tutmaktadır. Haftada üç gün, kış aylarında büyük sınıfların birinde, yaz aylarında ise okul bahçesinde gerçekleştirilen bu etkinlikler, genel olarak temel derslerin ardından öğleye doğru bütün öğrencilerin katılımıyla icra edilmektedir. Yaklaşık 15 dakika süren bu etkinliklere bütün öğretmenler de

Education: The Templeton London Lectures at the RSA, London 1995 (www.johnmhull.biz (er. 10.05.2012)); E. Cox & J. M. Cairns, *Reforming Religious Education*, Kogan Page, London 1989.

³⁸ DFE, *Circular 1/94: Religious Education and Collective Worship*, s.20.

³⁹ E. Cox & J. M. Cairns, *Reforming Religious Education*, Kogan Page, London 1989, s.32, 41.

⁴⁰ Gill, "The Act of Collective Worship: Pupils' Perspectives", s.188.

katılmaktadır. Ancak tutulan tutanaklara bakılırsa bu etkinliklerin bütünüyle dini içerikli olduğu da söylenemez. Çünkü bu etkinliklerde duanın yanısıra okulu ve öğrenmeyi sevme, beraber yaşamaya teşvik etme, ortak eylemlerde bulunma, birlikte öğrenme, manevi gelişime katkı sağlama gibi genel kültür konuları da yer almaktadır.

Dini yönü ağırlıklı olmayan, daha ziyade genel kültür kazandırmaya yönelik bir toplu dua/toplantı örneğini burada aktarmak istiyoruz. *Sıkıntı ya da problemlerle baş etmede tarihi ve güncel verileri de kullanarak yeni bir şeylere başlamak ya da yeni etkinliklerde bulunmanın insana kazandırdığı değerlerin işlendiği* bu toplantı örneğinde, bir ilahi bütün öğrencilerin duyacağı şekilde seslendirilir. Daha önceden bir merdiven, ulaşamayacak yükseklikte duvara asılı resim ve oyuncak bir duvar yapmak için küçük briketler hazır bulundurulur. Okul müdürü öğrencilerin dikkatini duvardaki resme çeker. Resim yüksekte bulunduğu için ulaşamayacağı ve bunun için de merdivenin kullanılması gerektiğini belirtir. Kendisi bunu uygulamaya koyar. Öğrencilere dünyanın en yüksek dağının hangisi olduğu sorulur ve Everest'in zirvesine ancak 59 yıl önce tırmanıldığı, bunun da Edmund Hillary tarafından yorucu ve zor denemelerden sonra başarılabilirdiği anlatılır. Ardından Everest'in yüksekliği sorulur ve 8.848 metre olduğu açıklanır. Bu yüksekliğe çıkmanın bir anda olmadığı uzun ve yorucu denemelerden sonra zorlu çalışmalarla gerçekleştiği açıklanır. Günlerce çadırlarda zor iklim koşullarında geçirilen uzun bir zamandan sonra bunun başarıldığı vurgulanır. Ardından gönüllü bazı öğrenciler çağrılır ve briketlerle bir duvar örmeleri istenir. Bunun da ancak zamanında yerine konan briketlerle mümkün olduğu ve bunların aksaması durumunda duvarın sağlam olamayacağı belirtilir. Öğrencilere Roma İmparatorluğunun nasıl kurulduğu ve nasıl uzun yıllar ayakta kaldığı anlatılır. 'Roma bir günde kurulmadı' atasözü öğrencilerle birlikte tekrarlanır. Bu atasözü üzerinde bir süre düşünülür ve bir şehrin veya bir ülkenin kısa sürede değil uzun bir gelenekle kurulabileceği, problemlerin çözümünün de aynı şekilde adım adım ve zamanında gerçekleştirilen uygulamalarla mümkün olacağı açıklanır. Yaklaşık on beş dakikanın ardından toplantının sonunda bütün öğrenciler dua ederler. 'Tanrım, sıkıntılı durumlarda bize yardım et, neleri öncelikle yapmamız gerektiği konusunda bize yardım et, gelecekte ne yapacağımızla ilgili olarak bizi koru ve bize sabır ver, işlerimizi bitirdiğimizde de başarıımızdan zevk almayı sağla.' Bütün öğrenciler beraberce 'amin' dedikten sonra sınıflarına yönelirler.

d. Okul Öncesi Çocukların Din Eğitimi (3-5 Yaş)

İngiltere'de okul öncesi dönemdeki çocukların devam edebileceği kurumlar daha ziyade özel-bağımsız okullardır. Bu yaş aralığındaki çocuklar ya bağımsız bir anaokuluna, ya bir ilkokulun ana sınıfına ya da çocuk bakım okullarına (kreş) gidebilmektedirler. Bu okullara devam zorunlu değildir, fakat bu alandaki okullaşma oranı % 90'nın üzerindedir. Bölge eğitim idareleri 1998 Okul Standartları Yasası'ndan önce sadece özel eğitime ihtiyacı olan 2-5 yaş grubu çocukların güvenliğini sağlamaktan sorumlu idi. Bazı eğitim idareleri ve okul yönetimleri ise güvenliğini sağlamanın ötesinde bazı tedbirler geliştirmişlerdi. 1998 yasa yerel otoritelere kendi bölgelerindeki okul öncesi eğitimini güvence altına alma konusunda yeni yasal sorumluluklar getirmiş, hükümet de, ailelerin isteğine bağlı olarak dört yaşındaki çocukların yarı zamanlı yahut tam gün kalabilecekleri mekânlar oluşturmayı garanti etmiştir. 2006 ve 2008 yılındaki düzenlemeler ise okul öncesi eğitimini tamamen yerel yönetimlerin sorumluluğuna bırakmıştır. Eylül 2000'de temel aşama (*the foundation stage of education*) adıyla bir eğitim aşaması geliştirilmiş, 3-5 yaş aralığını kapsayan bu dönem *The Early Years of Foundation Stage* (EYFS) olarak isimlendirilmiştir. Bu kapsamda dört yaşındaki çocuklar genel olarak ilkokulların hazırlık sınıflarına (*Reception*) devam ederler.⁴¹

db | 191

Okul öncesi dönemde yasal olarak zorunlu bir din eğitimi uygulaması bulunmamaktadır. Ancak eğitim bakanlığı ve farklı sivil toplum kuruluşlarınca hazırlanan ve okullara tavsiye niteliği arz eden 2004 Ulusal Çerçeve Programı okul öncesi dönemde çocukların '*kutsal kitap, zaman ve yerleri anlamaları, ibadet mekânlarını ziyaret etmeleri, dini metinlerde geçen hikâyeleri dinlemeleri, bu kazanımlar doğrultusunda kendi duygu ve deneyimlerini yansıtmaları*'⁴² yönünde din eğitimi etkinliklerine katılmalarını tavsiye eder. Yine aynı müfredat çocuklara bir arada yaşama, ötekine saygı gösterme ve kutsallık hissini gelişimine yönelik bir dizi örnekler sunar.

⁴¹ Daha geniş bilgi için bkz., QCA, *Curriculum Guidance for the Foundation Stage*, Qualifications and Curriculum Authority, London 2000; DfE, *Statutory Framework for the Early Years Foundation Stage-Setting the standards for learning, development and care for children from birth to five*, Department for Education, London 2012; EC-European Commission, *Organization of the Education System in the United Kingdom-England, Wales and Northern Ireland 2009/2010*, Education, Audiovisual & Culture Executive Agency, 2010.

⁴² QCA, *Religious Education*, s.21.

İncelemede bulunduğumuz okulun büyük oranda söz konusu yasal düzenlemeler ile paralel bir müfredat geliştirdiği görülmektedir. Aynı bir din eğitimi dersi olmamakla beraber okul öncesi çocukları daha ziyade oyunlar çerçevesinde okuma yazma, sayı sayma ve edebiyatla ilgili konularda eğitim almaktadırlar. Din eğitimi etkinliği olarak da bu öğrenciler haftanın üç günü düzenlenen toplu dua/toplantı etkinliklerine diğer öğrencilerle beraber katılmaktadır. Bunun dışında öğrenciler Noel döneminde ve okulun son haftasında olmak üzere yılda iki kez okulun düzenlediği kilise gezilerine katılmaktadır.

Bu yaş grubu çocuklara, kendi dini geleneklerinin farkına varma ve dini mekânları ziyaret etme, farklı kültür ve dinlerin kutlamalarını görme, bu kutlamalar konusunda bazı izlenimlere sahip olma, çeşitli hikâyeler aracılığıyla değişik inançların olabileceğini anlama, din hakkında öğrencilerin kendi duygularını ifade etmelerini sağlama gibi din ve değerler eğitimi konularına vurgular yapılmaktadır. Bunun dışında da aynı bir din eğitimi müfredatı uygulanmamaktadır.

192 | db

e. İlkokul Dönemi Din Eğitimi (5-11 Yaş)

İngiltere’de 5-16 yaş aralığında eğitim zorunludur, bu yaş aralığındaki çocuklar ilk ve ortaokul eğitim kurumlarına devam etmek zorundadır. Son yıllarda yapılan yeni düzenlemeler (*Education Act-2002, Green Paper-2004, Children’s Act-2004*)⁴³ daha erken dönemlerden itibaren çocukların eğitim hayatına atılmasını ve yaygın eğitim uygulamalarını desteklemektedir. *Foundation Stage* denilen okulöncesi eğitim aşamasından sonra öğrenciler iki kademe ve dört aşamada zorunlu eğitimlerini sürdürmektedir. İlk kademe ilkokul (*Primary, 5-11*), ikinci kademe ise ortaokul (*Secondary, 11-16*) olarak isimlendirilir. İlkokul 5-7 yaş arası birinci aşama *Key Stage 1 (Infant)* ve 7-11 yaş arası ise *Key Stage 2 (Junior)* olarak iki aşamadan oluşur. Her aşamanın sonunda sınavlar yapılır, genel olarak öğrenciler bir üst aşamaya geçme konusunda problem yaşamazlar. İkinci aşamanın sonunda öğrenciler ortaöğrenim kurumlarına devam ederler.⁴⁴

⁴³ Söz konusu yasal düzenlemelerin tam metinleri için bkz., <http://www.legislation.gov.uk> (er. 06.12.2013)

⁴⁴ Bkz., Bell vd., *Education in Great Britain and Ireland*, s.1-15.

Okulda birinci sınıftan itibaren yasal bir zorunluluk olarak çocuklara din eğitimi dersi sunulmaktadır. Haftada 50 dakika olarak düzenlenen bu ders, 5-7 yaş grubu için daha ziyade dinleri tanıtmaya ve dinler hakkında tanıtıcı bilgi vermekle ilgilidir. Sınıf öğretmenleri okulun hayat felsefesi doğrultusunda bazı oyun grupları oluşturur, bazen dersi okulun bahçesinde işleyerek bu dersi çocuklar için eğlenceli hale getirmeye çalışırlar. Dersler bilgi aktarımı ve öğrencinin bu bilgiyi kabul etmesi şeklinde gerçekleşen klasik eğitim anlayışı dışında, öğrencinin kendi dinini ve farklı dinleri tanıyacağı bir anlayış çerçevesinde işlenir. Öğretmenlerin genel tutumları değerlendirildiğinde okulda sistematik ve profesyonel bir din eğitimi dersi işlendiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte din eğitimi derslerinin genel olarak değerler ve kazanımlar çerçevesinde ele alındığı gözlemlenmektedir. Din eğitimi ile hedeflenen kazanımları şöylece sıralayabiliriz:

-Dini inanç ve pratiklerin temel bilgi ve anlayışının kazandırılması. Farklı dinlerin kutsal metinleri hakkında bilgi edinilmesi, dini önderlerin ve çeşitli dini geleneklerin tanınması, ayrıca din dili ve dini semboller hakkında bilgi edinilmesi.

-Dinlerin ve inanç sistemlerinin günlük hayata etkilerini anlama ve bunlara saygı duyma. Dini kabul edilebilecek bütün etkinliklerin ahlak, değerler, karakter formasyonu gibi doğrudan kişisel ve sosyal yöne etkilerini anlamaya çalışma. Bu öğrenmelerin kişiyi geliştirdiği gibi diğer hayat tarzlarını anlama ve onlara saygı duymaya katkı sağlaması.

-Hayatın manevi boyutu ile ilgili farkındalık kazanma. Kişilerin kendi içsel deneyimlerine saygı duyarak hayatın anlamı ve amacı konusunda sorular sorabilme. Bu soru ve sorgular çerçevesinde farklı manevi gelişim örneklerine aşina olma.

-Ahlaki, sosyal ve kültürel gelişim alanlarında duyarlılık kazanma. Öğrencinin kendi kişisel gelişiminin yanı sıra içerisinde yaşadığı dini topluluk içerisindeki sorumluluklarını yerine getirerek daha geniş boyutta çok-kültürlü toplumsal yapının farkında olma.

Din eğitimi dersleri kapsamında değerlendirilen bu kazanımların aslında hem değerler eğitimi hem de vatandaşlık eğitimi konularıyla yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Bu anlamda din eğitimi derslerinin ileri düzeyde dini bilgi elde etme gibi bir amacı söz konusu değildir. Öyle anlaşıyor ki gözlemlediğimiz okulda öğretmen-

ler ve okul yönetimi yukarıdaki kazanımlar çerçevesinde çocuklara genel bir din kültürü kazandırmaya çalışmaktadır. Bunun dışında, daha ayrıntılı din eğitimi için ise kilise, cami gibi dinlerin kendi kurumları adres gösterilmektedir.

İngiltere din eğitim sisteminde derslerin işlenişi ve iyi bir din eğitiminin imkânı konusunda 2010 yılı teftiş raporu önemli bir veri sağlar. On yaş grubu öğrencilerin düşüncelerini geliştirmeleri için yaratılış hikâyelerinin anlatılmasını içeren örnek ders şöyledir:⁴⁵

1. Soruları hazırlamak:

(Öğretmen yaratılış hikâyeleri konusunda öğrencilerin neler öğrenmek istediklerini tanımlamalarına yardım eder)

‘Dünyayı kim veya ne yarattı?’

‘Farklı yaratılış hikâyeleri arasında benzerlikler kurabilir miyiz?’

‘Yaratılış hikâyeleri insanlar için neden önemlidir?’

‘Dünyanın oluşumuna ne sebep olmuş olabilir?’

‘Neyin doğru olduğunu nasıl bilebiliriz?’

(Bu sorular sınıfta titizlikle sunulur ve öğrencilerin ilerleme göstermesi için ileri adımlara göndermelerde bulunulur.)

2. Öğrencilerin sorgulamalarını planlamak:

(Öğrencilerden bu sorulara nasıl çözüm bulacakları, hangi kaynaklara ihtiyaç duyacakları ve hangi sırayı takip edecekleri konusunda düşünmeleri istenir.)

3. Sorgulamalara rehberlik etmek; bulguları karşılaştırmak ve analiz etmek:

Öğrencilere derste genel olarak neye sahip olduklarını ve birbirlerinden nasıl farklılaştıklarını tanımlamaları için birçok hikâyeye okunur. Öğrenciler bu hikâyelerle ilgili olarak farklı insanların görüşlerini öğrenme imkânı bulur.

4. Bulguları sunmak:

⁴⁵ Ofsted, *Transforming Religious Education*, s.18.

Öğrenciler dersin başında sordukları soruları düşünmek için birçok tartışmaya dâhil olur. Böylece argümanlar geliştirerek açıklama ve yorumlar sunabilirler.

5. Düşünme ve yanıtlama:

Sonuçta, öğrencilerden bu hikâyelerle ilgili olarak kendi görüşleri hakkında düşünmeleri istenir.

Müfettişlere göre bu titiz ders, öğrencilerin yaratılışla ilgili hikâyelerin bazı ortak özellikler gösterdiğini ve genellikle de benzer fakat farklı tür bir sembolizm taşıdığını anlamalarını sağlar. Aynı şekilde öğrenciler din ve bilimin yaratılış düşüncesini açıklarken farklı yöntemler kullandığını fark etme imkânı bulabilirler.

Bir ilkokuldaki din eğitimi uygulamalarının genel görünümünü yansıtan bu ders örneğini, İngiltere'deki birçok okul programlarında ve din eğitimi derslerinde görmek mümkündür. Dersler kısmen çoğulcu bir yapı çerçevesinde işlenmekte, öğrenciye yalnızca herhangi bir inanç ya da akımın görüşlerinden ziyade farklı açılardan bakması için fırsat verilmektedir. Bir inancı doğru diğerlerini yanlış olarak belirtmenin ya da inançlar arasında bir üstünlük vurgusunun büyük oranda sınırlandırıldığı bu derslerde,⁴⁶ her öğrencinin tartışmalar ışığında kendi bakış açısını geliştirmesi istenmektedir. Eğitimin büyük oranda 'bilgi, dikkat ve tartışmalara dayalı gerçekçi seçenekler sunma'⁴⁷ şeklinde anlaşıldığı bu yapı içerisinde din eğitimi derslerinin işlenişinde de benzer bir uygulama bulunmakta, öğrenciden farklı seçenekleri anlayarak kendi kişisel gelişimlerine katkı sağlamaları beklenmektedir. Öğretmenin rolü ise derslerdeki tartışmalar ışığında öğrencinin kendi inanç ve anlayışını geliştirmesine yardım etmek ve sınıflarda anlatılan diğer din ve gelenekleri tanımak şeklindedir.

Okulun Hristiyanlık dinini esas alan din eğitimi müfredatında beş öğrenme alanı mevcuttur. Tanrı, Hz. İsa, Kilise, İncil ve Hristiyan hayat tarzı din eğitimi çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu konular büyük oranda film ve belgeseller aracılığıyla sunulmakta ve dersler bu çerçevede işlenmektedir. Okulda bu konuların ayrıntılı

⁴⁶ Copley, *Religious Education 7-11 Developing Primary Teaching Skills*, Routledge, London 1994, s.40.

⁴⁷ Brenda Watson, "Secularism, Schools and Religious Education", (ed. M. Felderhof, P. Thompson, D. Torevell), *Inspiring Faith in Schools-Studies in Religious Education*, Ashgate Publishing Limited, Hampshire 2007, (ss.1-16), s.9.

bir müfredatı bulunmamakla beraber öğretmenlerin genel olarak internet yoluyla edindikleri bilgileri sınıfta kullandıkları görülmektedir. Bir öğretmen, din eğitimi derslerinde kullanılan ders kitapları konusundaki soruya 'internet en iyi kaynak' şeklinde yanıt vermiştir. Öğrencilerin genel tutumu da bu çerçevededir. Daha ziyade güncel-popüler dini konularla ilgili konuşan öğrenciler Hristiyanlık ile ilgili olarak İncil'de geçen bazı kıssalar ile Noel, Paskalya gibi güncel dini konular ile ilgili bazı malumatlara sahiptirler. Zaten 2004 Ulusal Çerçeve Programı ilkokullardaki din eğitiminin hedeflerini şu şekilde belirlemiştir: *Dini hikayeleri keşfetme ve onların anlamları ile ilgili konuşma, dinlerdeki ibadet ve kutlamaları ifade edebilme, bazı insanlar için bir dine inanmanın önemini anlama ve bu durumun hayatlarında gerçekleştirdiği farklılıkları tanımlayabilme, dini inanç ve fikirlerin sanatsal etkinlikler aracılığıyla nasıl ifade edildiğini keşfetme, dini sembollerin anlamlarını tanımlayabilme ve bir dizi dini kavram kullanabilme, manevi ve ahlaki değerlerin kişinin hayatında nasıl bir değişim gerçekleştirdiğini fark etme, dinlerdeki farklılık ve benzerlikleri anlama, dinin yerel, ulusal ve global boyuttaki önemini sorgulama, kendisinin ve diğerlerinin dini doğrularını tartışma.* Bu hedefler göz önünde bulundurulduğunda, ilkokullarda Hristiyanlığı ya da herhangi başka bir dini iyi derecede öğretmek gibi bir amaç gözetilmemiştir.

Okuldaki genel izlenimlerden yola çıkarak din eğitimi konuları çerçevesinde birçok çalışma yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmaları özetlemek gerekirse aşağıdaki konu başlıkları sıralanabilir.

1. *Kilise Ziyaretleri.* Okul bütün öğrencileri kapsayan yıllık kilise ziyaretleri gerçekleştirmektedir. Noel kutlamalarında ve okulun son haftasında olmak üzere yılda düzenli olarak iki kilise ziyareti yapılmaktadır. Bu ziyaretlerin dışında sınıf öğretmenleri kendi konularıyla ilgili olarak ayrı ziyaretler gerçekleştirmektedirler. Ziyaretlerin kiliseleri tanıma, kilise görevlilerinden bilgi alma ve bunun sonucunda öğrencilerin kendi izlenimlerini açıklamaları temelinde gerçekleştiği söylenebilir.

2. *Diğer Dinlerin İbadet Mekânlarını Ziyaret.* Kilise ziyaretlerinin aksine diğer dinlerin mekânlarını ziyaret konusunda okul yönetiminin fazla istekli olmadığı söylenebilir. Okul müdürünün belirttiğine göre şimdiye kadar sadece son sınıf öğrencileri bir defa camiye ve yine bir defa Hindu tapınağına götürülmüşlerdir. Bu ziyaretler ön-

cesinde öğrencilere bu dinler hakkında tanıtıcı bilgi verilmiş, kutsal mekânlarda neler yapmaları gerektiği kendilerine anlatılmıştır.

3. *Dini Festivalleri Kutlama.* Okulun daha ziyade Hristiyanlığın dini günlerini kutladığı görünmektedir. Noel, Paskalya, Kraliçe'nin 60. yıl kutlamaları gibi dini ve kültürel içerikli festivallerde okul aktif olarak bazı etkinlikler gerçekleştirmektedir. Bu etkinliklerle ilgili resim ve yazılar sınıfların duvarlarında ve sınıf panolarında sergilenmiştir.

4. *Dini Kaynaklardan Metinler Okuma.* Fenomenolojik din eğitiminin bir gereği olarak belirli dinlerle ilgili temel kaynakların okulda bulunduğu söylenebilir. Her dini gelenekle ilgili okulun kütüphanesinde ayrı bir bölüm oluşturulmuş ve bu dini geleneklerin kutsal kitapları, dini kıyafetleri, dini simgeleri öğrencilerin anlayacağı kolaylıkta ve kutsallık hissi uyandıracak özende sergilenmiştir. Örneğin Kur'an-ı Kerim'in Arapça orijinali ile birlikte İngilizce çevirisi temiz bir havluya sarılarak koruma kabının içerisinde bulunmaktadır. Üzerinde de 'dokunmadan önce ellerinizi yıkayınız' notu bulunmaktadır.

Eğitim bakanlığının bütün okullara hediye olarak gönderdiği İncil'in 1611 yılında basılan King James versiyonu öğrencilere tanıtılmaktadır. Din eğitimi derslerinde sıklıkla kullanılan önemli kaynaklardan biri de 'The Children's Bible'dır. Çocukların okuyacağı ve anlayacağı kolaylıkta hazırlanan ve görsel yönü ağırlıkta olan bu İncil'de hemen her sayfada çizgi karakterler ile çocuklara hitap eden tarihi olaylar, peygamber hatıraları sadeleştirilmiştir. Öğretmenler din eğitimi derslerinde büyük oranda bu İncil'den faydalanmaktadır.

5. *Dinler Hakkında Hazırlanmış Kavram Haritaları ve Belgeseller.* Din eğitimi derslerinin en önemli materyallerinin başında dinler hakkında hazırlanan kavram haritaları gelir. Okulda Hristiyanlık, İslam, Yahudilik ve Hinduizm konusunda hazırlanmış kavram haritaları din eğitimi derslerinde öğretmenlere önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Örneğin İslam'la ilgili hazırlanan kavram haritasında çeşitli resimlerdeki temalar özet olarak verilmiştir. Hz. Muhammed ve Kâbe, Allah'la konuşmak: ibadet, mescit, ramazan ve kurban bayramları, kutsal kitap, aile ilişkileri, doğum ve evlilikteki uygulamalar resimler eşliğinde sunulmuştur.

Bu materyaller dışında din eğitimi derslerinde en fazla kullanılan uygulamalardan biri ise dinleri özellikle de dini festival ve bayramları tanıtıcı belgesellerdir. Öğrenciler farklı dini gelenekler konusunda hazırlanan eğitim materyallerini ilgiyle izlemekte, bu yolla herhangi bir dinin geleneklerini öğrenmeye çalışmaktadırlar. Ne var ki Hristiyanlık dışındaki dinlerin öğretiminin büyük oranda yüzeysel bazı video gösterileri ve kavram haritaları ile sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu konuda bazı yasal düzenlemeler mevcuttur. Bunlar:⁴⁸

1. Hristiyanlık okullarda her dönem öğretilmelidir.

2. Budizm, Hinduizm, İslam, Sihizm ve Yahudilik gibi İngiltere’de temsil edilen dinler eğitimin belirli aşamalarında öğretilmelidir. On dört yaşına kadar bu beş din yeterli süre içerisinde öğretilmiş olmalıdır.

Hristiyanlık dışındaki dinlerin öğretiminin eğitim sisteminde kabul gördüğü ve bu durumun politikacılar tarafından da sosyal uyumun bir gerekliliği olarak algılandığı görülmektedir. 2004 Din Eğitimi Müfredatı’nın açıklanması sırasında dönemin Eğitim Bakanı Charles Clarke din eğitimine ve dini araştırmalara olan ilginin arttığını belirterek bu müfredatın bölge eğitim idarelerine örnek olması gerektiğini ifade etmekte, farklı dinlerin öğretiminin ise kaçınılmaz olduğunu şu sözlerle vurgulamaktadır:⁴⁹

Çocuklar kendilerinden farklı inanca sahip arkadaşları için neyin önemli olduğunu bilme hakkına sahiptirler... İnanç grupları kendi inançlarının anlaşılmasını desteklemede kendi kaynaklarını geliştirerek bu fırsattan yararlanmalıdır. Ben bu müfredat çerçevesinde kullanılabilecek materyalin geliştirilmesini her açıdan desteklerim.

Aynı şekilde Gordon Brown Kasım 2007’de terörizm konusundaki konuşmasında Hristiyanlık dışındaki diğer dinlerin okullarda öğretiminin İngiltere için kaçınılmaz bir durum olduğunu belirtmektedir. Böylece din eğitimi araştırmacılar ve siyasetçiler tarafından toplumsal uyuma katkısı nedeniyle öncelikli bir mesele olarak ele alınmış, bu konudaki çabaların destekleneceği belirtilmiştir.⁵⁰

⁴⁸ QCA, *Religious Education*, s.12.

⁴⁹ <http://www.guardian.co.uk> (er. 07.06.2012)

⁵⁰ <http://news.bbc.co.uk> (er. 04.04.2012)

Gençlerin İngiltere'deki çoğulculuk hakkında bilgilenmeleri için gerekli olanakları kullanmada, okullarda din eğitiminin sağlanmasında ulusal müfredatı geliştirerek çocukların bütün inançları öğrenmesini desteklemede din eğitimi öğretmenleriyle işbirliği içerisinde çalışacağız.

Ancak bütün yasal düzenlemelere karşın, diğer dinlerin yeterli düzeyde öğretilmediğini söylemek oldukça güçtür. Konuların daha ziyade Hristiyanlık öğretimi çerçevesinde ele alındığı, sınıftaki öğrencilerin dini bağlılıklarına göre daha ziyade Hristiyanlık odaklı bir eğitim faaliyetinin sürdürüldüğü söylenebilir.

Öğrenciler ilkökul döneminde din eğitimi derslerinden herhangi bir sınava girmemekte ve bu derslerle ilgili kazanımları öğrencilerin genel başarısını etkilememektedir. Okullarda oldukça önemsenmeyen yazılı metinler hazırlama şeklindeki sınavların hiçbiri din eğitimi dersi için uygulanmamaktadır. Mezuniyette de din eğitiminde bir sınav uygulaması bulunmamaktadır. Öğretmen ve öğrencilerin giyimi konusunda okul yönetimi herhangi bir sınırlandırma getirmemekte, okuldaki tek Müslüman öğrenci de başörtüsüyle derslere devam edebilmektedir.

Okul müdürünün din eğitimi dersleri konusunda öğretmen ve öğrencilerin tutumlarıyla ilgili değerlendirmesi 'çok istekliler' şeklindedir. Okulda diğer dinler hakkında hiçbir şekilde önyargılı ifadelere yer verilmediği, zaten kendi görevlerinin dinleri genel özellikleriyle tanıtmak olduğunu belirten okul müdürü, şimdiye kadar okulda bu konuda herhangi bir problem yaşanmadığını ifade etmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Örnekleme olarak seçtiğimiz devlet okulunda din eğitimi derslerinin konuyla ilgili yasal düzenlemeler düşünüldüğünde pek başarılı olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Aynı şekilde, okul yöneticilerinin ifadelerinin aksine, öğretmenlerin din eğitimi derslerine karşı ilgili olduğunu ifade etmek de mümkün değildir. Okuldaki din eğitimi dersleri ile öğrencilerin ilkökuldan mezun olduklarında konuyla ilgili yeterli dini bilgiye sahip olduğu da söylenemez. Din eğitimine karşı özel bir ilgi duymaları ve kiliseye düzenli olarak devam etmelerine karşın okul yöneticilerinin bu ilgileri din eğitimi derslerine yeterince yansımamıştır.

İngiltere'nin orta bölgelerinde beyaz İngiliz nüfusun yoğunlukta olduğu bu ilkokulda öğrencilerin dini ve kültürel farklılıklar konusunda oldukça ilgili olduğu gözlenmiştir. Müfredat büyük oranda sosyal uyumluk, farklı kültürleri tanıma ve saygı duyma çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak öğrencilerin kendi din ve kültürlerini iyi derecede öğrenmede ileri düzeyde bir başarı sergiledikleri söylenebilir. Zaten müfredatın böyle bir amacı da söz konusu değildir. Din eğitimi derslerinin yanı sıra diğer derslerle ilgili olarak belirlenen hedeflerin birçoğunun gerçekleştiği söylenebilir. Son dönemlerde din eğitimi dini bilgi verme ve insanları daha fazla dindarlaştırma amacı yanında sosyal uyumluluk ve vatandaşlık eğitimi çerçevesinde ele alınmakta⁵¹ din eğitimi müfredatları hazırlanırken özellikle bu hususlara dikkat edilmektedir. Öğretmenler din eğitimi konusunda profesyonel bir eğitim almadığı ve din eğitimini de yeterince önemsemedikleri için⁵² dini bilgiler daha ziyade genel bir çerçevede ve popüler kaynaklar aracılığıyla sunulmaktadır.

Fenomenolojik yaklaşımın öngördüğü dinleri eşit düzeyde öğretme ve öğrencinin hem kendi dininden hem de diğer dinlerden öğrenmeler sağlaması⁵³ konusunda öğrencilerin yeterli kazanımları edindikleri söylenemez. Çünkü müfredatların hazırlanmasında din eğitiminden hedeflenen kazanımlar içerisinde kişinin hem kendi dinini öğrenmesi hem de farklı dinleri öğrenmesi vardır. Buradaki amaç sadece dinin fenomenlerini izleyip onlar hakkında bilgi sahibi olmak değildir. Barnes'in eleştirilerinin odak noktasını oluşturan 'İngiltere'de dinin yanlış sunumunun kişiyi daha fazla dindarlaştır-

⁵¹ Audrey Osler, "Patriotism, Citizenship and Multiculturalism: Political Discourse and the Curriculum", (ed. M. Grimmitt), *Religious Education and Social and Community Cohesion*, McCrimmon Publishing Co Ltd, Essex 2010; Phra N. Thanissaro, "Measuring Attitude Towards RE: Factoring Pupil Experience and Home Faith Background into Assessment", *British Journal of Religious Education*, 34:2, (ss.195-212), 2012; Geoffrey Walford, "Faith Schools and Community Cohesion", (ed. M. Grimmitt), *Religious Education and Social and Community Cohesion*, McCrimmon Publishing Co Ltd., Essex 2010.

⁵² McCreery, "Preparing Primary School Teachers to Teach Religious Education", s.266-270.

⁵³ Kathleen Engebretson, "Phenomenology and Religious Education Theory", (ed. M. de Souza vd.), *International Handbook of the Religious, Moral and Spiritual Dimensions in Education*, Springer, Dordrecht 2009, (ss.651-666), s.654-657; Grimmitt, "Contemporary Pedagogies of Religious Education: What are They?", (ed. M. Grimmitt), *Pedagogies of Religious Education-Case Studies in the Research and Development of Good Pedagogic Practice in RE*, McCrimmon Publishing Co Ltd., Great Wakering 2000, s.24-29.

madığı aksine insanları dinden uzaklaştırdığı⁵⁴ tezine karşılık bu yaklaşımın hem insanların kendi dinlerini anlama ve hem de farklı dinleri öğrenme ve onlara saygı duymayı sağlayacağı savunmasının uygulamada kısmen karşılık bulduğu söylenebilir. Ancak okul müfredatının büyük çoğunlukla Hristiyanlık çerçevesinde yürütülmesi, diğer dinlere oldukça sınırlı süre ayrılması başka bir kültürü öğrenmeye hizmet etse de öğrencinin farklı bir dini öğrenmesine katkı sağladığını söylemek mümkün görünmüyor.

Din eğitimi derslerinin değerler eğitimi ve vatandaşlık eğitimi konuları ile ilintili konuları kapsamaması, din eğitiminden beklentileri kısmen açıklar mahiyettedir. Bu anlamda din eğitiminin Grimmitt'in belirttiği ideolojik kaygılara feda edilmesi veya esaret altına girmesi eleştirisi kısmen haklılık kazanmaktadır. Grodon Brown'un çocukların diğer dinleri öğrenmelerini dini kaynaklı terör olaylarını engellemede etkili bir araç olarak gören konuşmasında da ele alındığı şekliyle din eğitimi derslerinden sosyal uyumluluk ve düzenin sağlanmasında araçsal bir fonksiyon beklenmektedir. Görüldüğü kadarıyla okulda diğer dinlere karşı herhangi bir olumsuz tutum sergilenmemekte ancak diğer dinlerin öğretimine yönelik yeterli bir çaba da görülmemektedir.

Sonuç olarak, Hristiyan İngiliz öğrencilerin çoğunlukta olduğu bu ilkokulda din eğitimi dersleri, bazı dini kavramları öğrenme, dini hikâye ve kıssalardan yola çıkarak kendi kişisel gelişimine katkı sağlama, farklı kültürleri öğrenme, diğer kültürlerle saygı duyma ve bu sayede beraber yaşama kültürü geliştirme açısından hem değerler eğitimi hem de vatandaşlık eğitimi çerçevesinde ele alınmaktadır.

Kaynakça

Alakuş, Fatih & Bahçekapılı, Mehmet, *Din Eğitimi Açısından İngiltere ve Türkiye*, Özgü Yay., İstanbul 2009.

Barnes, Philip, "Religious Education and the Misrepresentation of Religion", (ed. M. Felderhof, P. Thompson, D. Torevell), *Inspiring Faith in Schools-Studies in Religious Education*, Ashgate Publishing Limited, Hampshire 2007.

⁵⁴ Philip Barnes, "Religious Education and the Misrepresentation of Religion", (ed. M. Felderhof, P. Thompson, D. Torevell), *Inspiring Faith in Schools-Studies in Religious Education*, Ashgate Publishing Limited, Hampshire 2007, (ss.75-86), s.75-76.

- BAS, *Birmingham Agreed Syllabus for Religious Education*, Birmingham City Council, Birmingham 2007.
- Baumfield, Vivienne, "Understanding the Wider Context: Meaning and Purpose in Religious Education", *British Journal of Religious Education*, 34:1, (ss.1-4), 2012.
- Bell, Robert & Fowler, Gerald & Little, Ken, *Education in Great Britain and Ireland*, Routledge & Kegan Paul, London 1973.
- Conroy, J.C., *Does Religious Education Work? A Three-year investigation into the practices and outcomes of Religious Education: A Briefing Paper*, Glasgow 2011.
- Copley, Terence *Religious Education 7-11 Developing Primary Teaching Skills*, Routledge, London 1994.
- _____, *Teaching Religion-Sixty Years of Religious Education in England and Wales*, University of Exeter Press, Devon 2008.
- Cox, E. & Cairns, J. M., *Reforming Religious Education*, Kogan Page, London 1989.
- Davies, Geraint, "Gender and Attitudes towards Religious Education in the Primary School", *British Journal of Religious Education*, 26:1, (ss.85-94), 2004.
- DCSF, *Religious Education in English Schools: Non-Statutory Guidance 2010*, Department for Children, Schools and Families, London 2010.
- DFE, *Circular 1/94: Religious Education and Collective Worship*, London 1994.
- DFE, *Statutory Framework for the Early Years Foundation Stage-Setting the standards for learning, development and care for children from birth to five*, Department for Education, London 2012.
- EC-European Commission, *Organization of the Education System in the United Kingdom-England, Wales and Northern Ireland 2009/2010*, Education, Audiovisual& Culture Executive Agency, 2010.
- Engelbreton, Kathleen, "Phenomenology and Religious Education Theory", M. de Souza vd. (ed.), *International Handbook of the Religious, Moral and Spiritual Dimensions in Education*, Springer, Dordrecht 2009.
- ERA, *Education Reform Act*, HMSO, London 1988.
- Fuess, Albrecht, "Islamic Religious Education in Western Europe: Models of Integration and the German Approach", *Journal of Muslim Minority Affairs*, 27:2, (ss.215-239), 2007.
- Gill, Jeannette, "The Act of Collective Worship: Pupils' Perspectives", *British Journal of Religious Education*, 26:2, (ss.185-196), 2004.
- Goldman, Ronald, *Religious Thinking from Childhood To Adolescence*, The Seabury Press, New York 1964.
- _____, *Readiness for Religion-A Basis For Developmental Religious Education*, The Seabury Press, New York 1965.
- Grimmitt, Michael & Grove, Julie & Hull, John & Spencer, Louise, *A Gift to the Child: Religious Education in the Primary School-Teachers' Source Book*, Simon & Schuster, London 1991.
- Grimmitt, Micheal, *Religious education and human development: The relationship between studying religions and personal, social and moral education*, McCrimmons, Essex 1987.
- _____, "Contemporary Pedagogies of Religious Education: What are They?", M. Grimmitt (Ed.), *Pedagogies of Religious Education: Case Studies in the Research and Development of Good Pedagogic Practice in RE*, McCrimmons, Essex 2000, (ss.24-52).
- <http://news.bbc.co.uk> (er. 04.04.2012)
- <http://www.guardian.co.uk> (er. 07.06.2012)

- <http://www.legislation.gov.uk> (er. 06.12.2013)
- Hull, John M., 'Collective Worship: the Search for Spirituality', *Future Progress in Religious Education: The Templeton London Lectures at the RSA*, London 1995 (www.johnmhull.biz (er. 10.05.2012)).
- Jackson, Robert, *Rethinking Religious Education and Plurality*, Routledge Taylor Francis Group, London 2004.
- _____, "Religion, Education, Dialogue and Conflict: Editorial Introduction", *British Journal of Religious Education*, 33:2, (ss.105-109), 2011.
- Kaymakcan, Recep, *Günümüz İngiltere'sinde Din Eğitimi*, Dem Yay., İstanbul 2004.
- Mandaville, Peter, "Islamic Education in Britain: Approaches to Religious Knowledge in a Pluralistic Society", (ed. R.W. Hefner & M. Q. Zaman), *Schooling Islam-The Culture and Politics of Modern Muslim Education*, Princeton University Press, Oxford 2007.
- McCreery, Elaine, "Preparing Primary School Teachers to Teach Religious Education", *British Journal of Religious Education*, 27:3, (ss.265-277), 2005.
- Moulin, Dan, "Giving Voice to 'the Silent Minority': the Experience of Religious Students in Secondary School Religious Education Lessons", *British Journal of Religious Education*, 33:3, (ss.313-326), 2011.
- OfNS, *Religion in England and Wales 2011*, Office for National Statistics, December 2012.
- Ofsted, *Making Sense of Religion: A Report on Religious Education in Schools and the Impact of Locally Agreed Syllabuses*, London 2007.
- Ofsted, *Transforming Religious Education: Religious Education in Schools 2006-09*, Manchester 2010.
- Osler, Audrey, "Patriotism, Citizenship and Multiculturalism: Political Discourse and the Curriculum", (ed. M. Grimmitt) *Religious Education and Social and Community Cohesion*, McCrimmon Publishing Co Ltd, Essex 2010.
- Pauly, Robert J., *Islam in Europe-Integration or Marginalization*, Ashgate, Hampshire 2004.
- QCA, *Curriculum Guidance for the Foundation Stage*, Qualifications and Curriculum Authority, London 2000.
- QCA, *Religious Education: The Non-statutory National Framework*, Qualifications and Curriculum Authority, London 2004.
- SCAA, *Model 1: Living Faiths Today*, London 1994.
- _____, *Model 2: Questions and Teachings*, London 1994.
- Seddon, Mohammad S., *Muslim Communities in Britain: A Historiography*, *British Muslims Between Assimilation and Segregation Historical, Legal and Social Realities*, The Islamic Foundation, Leicester 2006.
- Smart, Ninian, *Secular Education-the Logic of Religion*, Faber and Faber, London 1968.
- Teece, Geoff, "Is it learning about and from religions, religion or religious education? And is it any wonder some teachers don't get it?", *British Journal of Religious Education*, 32:2, (ss.93-103). 2010.
- Thanissaro, Phra N., "Measuring Attitude Towards RE: Factoring Pupil Experience and Home Faith Background into Assessment", *British Journal of Religious Education*, 34:2, (ss.195-212), 2012.
- Thompson, Penny, "Religious Education from Spens to Swam", M. Felderhof (ed.), *Inspiring Faith in Schools*, Ashgate Publishing, Hampshire 2007.
- _____, "Whose Confession? Which Tradition?", *British Journal of Religious Education*, 26:1, (ss.61-72), 2004.

- Walford, Geoffrey, "Faith Schools and Community Cohesion", (ed. M. Grimmitt) *Religious Education and Social and Community Cohesion*, McCrimmon Publishing Co Ltd., Essex 2010.
- Watson, Brenda, "Secularism, Schools and Religious Education", (ed. M. Felderhof, P. Thompson, D. Torevell), *Inspiring Faith in Schools-Studies in Religious Education*, Ashgate Publishing Limited, Hampshire 2007.
- Weisse, Wolfram, "Reflection on the REDCo Project", *British Journal of Religious Education*, 33:2, (ss.111-125), 2011.
- Weller, Paul, *Religions in the UK*, the Multi-Faith Centre at the University of Derby, Derby 2001.

